

Hbl 3.5.92
Torsdag med THORS

DAGLIGRUM är ett ord som gott skulle kunna användas i stället för "vardagsrum" — den åsikten har framförts av en läsare (som frågar sig var vi vistas på söndagarna), och prof. Thors ger dagligrummet sitt stöd. Däremot vill han fortsätta att tala om skidlöperskor när det gäller kvinnliga skidlöpare...

En insändare säger att han med tillfredsställelse har sett ordet **dagligrum** i ett kåseri av Bez och tycker att "det är en bra ersättning för **vardagsrum**"; han tycker däremot att **vardagsrum** är ett gräsligt ord. "Var är man då om söndagen", undrar han med förtrytelse.

Finns det ett ord **dagligrum**? Åtminstone existerade ett sådant ord under 1800-talet (det visar Akademiens stora ordbok), och det betydde "vardagsrum". I vårt systerspråk norskan finns i dag ett fullt brukligt ord **dagligstue** som just betyder "vardagsrum". Man kan utan tvekan säga att **dagligrum** skulle kunna brukas i dagens svenska lika väl som under 1800-talet.

Betydelsen "rum som inte används under söndagarna" hos **vardagsrum** var givetvis mer aktuell än nu på den tiden då folk hade ett speciellt finrum, hos oss visst oftast kallat **salen**, men är väl mindre viktig i nutidens förhållanden då de allra flesta inte har något "finrum" i våningen.

En annan frågande har fäst sig vid en formulering i en av mina språkspalter nyligen. Det talades om "den framstående norska skidlöperskan Berit Aunlis efternamn". Han undrar om det inte borde heta **skidlöpare**, oberoende av kön.

Det är välkänt att man nu för tiden gärna låter bli att använda kvinnliga yrkestitlar på **-inna** och **-ska**: typiskt är att **sjuksköterska** hos oss fått ge vika för **sjukskötare** och att damer får tjänster som **lärare**. Likväl har ord på **-are** i andra sammanhang, t.ex. i idrott, ofta en betydelse av maskulinum och det föll sig därför naturligt att om en kvinna i skidlöping brukar ett ord på **-ska**.

En frågande vill ha en förklaring på ordet **ryggbast**.

Ryggbast betyder egentligen "sen utefter ryggraden", men används

också med innebörden "rygg" i vissa uttryck (t.ex. "mjuk i ryggbastet"). **Ryggbast** innehåller det vanliga **bast** "sammanhängande tågor" som ingår t.ex. i **lindbast**. Det kan jämföras med det nu utdöda ordet **halsbast** "senor på halsen".

Bruket av bindestreck är ofta ett problem. En frågeställare säger med allt skäl att det blir allt vanligare att man i skriven text är tvungen att kombinera ett utländskt namn med ett svenskt ord. Han frågar: "Vilken är huvudregeln: skall man använda bindestreck mellan ordet och namnet eller skriva ihop dem? Måste inte namnet i det senare fallet skrivas med liten förbokstav?"

Det följande återger råden i Tekniska nomenklaturnämndens "Skrivregler" (Stockholm 1969), som jag finner förnuftiga och ganska klara.

När egennamnet är förled i en sammansättning används stor bokstav om förleden klart framstår som egennamn, t.ex. **Versailles-freden**. Om däremot förledens karaktär av egennamn börjat försvinna eller om sammansättningen är mycket vanlig, används liten begynnelsebokstav, t.ex. **dieselmotor** (mycket få torde numera veta att **Diesel** var en tysk ingenjör).

Det kan ganska ofta hända att en sammansättning behöver förtydligas. Då kan det vara bra att använda stor bokstav i förleden och bindestreck. Jag skulle t.ex. skriva **Solidaritets-aktivisterna** för att understryka att det faktiskt ingår ett namn i förleden, men jag tvekar inte att skriva **Sydafrika** och **Centralamerika**, båda två ofta använda namn, utan bindestreck. Jag skriver också **Natoledarna** med stor bokstav för att markera att förleden är ett förkortat egennamn.

Till slut en fråga om komparationen av långa adjektiv, närmast om formen **meningsfylldare**. Den frågande skulle vilja byta ut det mot **mera meningsfylld**.

Huvudregeln är: former med ändelser (**-are**, **-ast**) är att föredra. Om de böjda formerna blir klumpiga, föredrar man dock omskrivning med **mera** eller **mest**. Ingen lär t.ex. säga eller skriva **sympatiskare**, utan det omskrivs med **mer sympatisk**. Också **particip** som t.ex. **biten**, **fylld** omskrivs för det mesta.

Vad **meningsfylld** beträffar, gjorde jag en liten opinionsundersökning. Det visade sig att de tillfrågade föredrog **mer(a) meningsfylld**, men

Hbl 27.5.82
Torsdag med THORS

FALKLANDSÖARNA, tragiskt omstridda, skulle vi i varje fall kunna enas om att uttala bokstavstroget, menar prof. Thors i dagens språktext.

Dagens första fråga gäller ett namn som plötsligt har blivit högaktuellt: **Falklandsöarna**. "Skall vi inte bibehålla den svenska uttalsform som uppenbarligen finns för öarna (dvs. 'Falkland', uttalat efter bokstaven)."

Samma fråga såg jag ställd i Svenska Dagbladet härom dagen, och det kan tilläggas att det norska uttalet är "bokstavstroget", dvs. "falklandsøyene". Det vore enligt min mening bäst om etermedierna också i Sverige och Finland överginge till ett "bokstavstroget" uttal. Det brittiska uttalet "få:kläns" (jag skriver ä, men avser en otydligt uttalad vokal) grundar sig på det faktum att öarnas namn på sin tid gavs efter en politikers släktnamn.

Ett annat uttalsproblem gäller **Walesa**, den polske Solidaritetsrörelsens ledares namn. "Hur skall det uttalas egentligen?"

Det var nyligen tal om namnet **Walesa** i spalten, men jag skall upprepa vad jag sagt. — Det är för första att märka, att skrivsättet här (och i våra tidningar) inte återger det faktiska som brukas i polskan. Där skrivs **l** med ett snedstreck över, vilket avser ett uttal som kommer engelskans **w** och vårt **o** rätt nära, och **e** har en bäge under, vilken anger nasalerat uttal. Det hela innebär, att uttalet kan återges med "waoensa", med tonvikt på **e**. Tillgängliga uppgifter visar, att Sveriges radio använder det korrekta uttalet.

En tredje uttalsfråga, denna gång en som berör ett mycket vanligt ord.

"Uttalas ordet **cykel** med långt **y** eller med **ck**?"

Det vanliga uttalet har "ck", det är således "syckel".

Den fjärde (och sista) uttalsfrågan för i dag berör ordet **rabies**. Skall det uttalas "rabies" eller "rabis" på svenska.

Rabies, "vattuskräck" med ett svenskt ord, uttalas helt bokstavstroget på svenska, således "rabies". (Ordet är latinskt, det följer inte några tyska uttalsregler och blir alltså inte "rabis".)

Till svenska ordföljdsproblem förs vi av frågan: "Är det rätt att placera ett pronomen efter ett substantiv för att ange ägare, t.ex. **stolen min, boken din**?"

Allmänt taget gör vi inte så, annat än i dialekt, där det ju heter t.ex. **hästin menn**. Det var det gamla bruket också i svenskt skriftspråk, men lever således numera bara i dialektalt tal, liksom det är levande i norskan. I svenskt allmänt språkbruk finns dock en rest av det gamla, nämligen i lite känslobetonade uttryck som **vänner min, pojken min**. "Fader vår" är en annan rest av gammalt språk.

Ordet **nästa** är — som det ofta framhållits — tvetydigt i tidsuttryck. "Talman Virolainens besök skall ske i september eller oktober **nästa höst**." Satsen stod ju i tidningarna tidigare i vår. Förmodligen fattade väl de allra flesta den så, att den avsåg hösten 1982, men hade den ingått i en tidning på sommaren, skulle den ha förefallit mycket tvetydig — 1982 eller 1983?

Det finns lyckligtvis ett helt klart uttryck som dessutom är i dagligt bruk: i **höst**. Det avser ju den närmaste hösten. (Man skall bruka i **höst**, inte "inkommande" eller något sådant.)

Carl-Eric Thors

de kunde möjligen säga **meningsfullare**. Det är alltså bäst att använda omskriven komparativ av **meningsfylld** och skriva **mera meningsfylld**.

Carl-Eric Thors